

ній РПЦ, що дало підґрунтя для вищезгаданих звинувачень.

Для роботи з духовенством створено досить розгалужену систему як керівних, так і технічних органів влади. Архівні джерела підтверджують, що в період 1922-1925 років їх діяльність була зосереджена саме на розколі РПЦ, підтримці обновленського руху, поглибленні міжконфесійної ворожнечі в середовищі Російської Православної церкви. Все це відкидає твердження радянських дослідників про неутручання радянської влади у внутрішні справи РПЦ і підтверджує тезу новітньої історіографії про певну штучність «обновленського» руху.

Після 1927 року, коли радянську владу визнали консервативне крило РПЦ, підтримка обновленців припиняється і їх почали все частіше зараховувати, як і ортодоксальне духовенство, до табору контрреволюціонерів, чимало з них не уникли репресій 1930-х років, їх парафії на Півдні України закривали так, як і парафії інших конфесій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Красиков П.А. *На церковном фронте (1918-1923)*. – М.: Юрид. изд-во Наркомюста, 1923. – 312 с.;

2. Сухоплюев И.К. *Новый этап в церковном движении // Знамя коммунизма (Харьков)*. – 1922. – №9-10. – С.71-77;

3. Воробьев А. *Церковный раскол на Украине // Антирелигиозные вопросы*. – 1924. – №1 - С.27-45; Окунев Я. «Смена вех» в Церкви. – Х.: Пролетарий, 1923 та інші.

4. Титлинов Б.В. *Новая Церковь*. – Петроград-М., 1923; Його ж. *Смысл обновленческого движения в истории*. – Самара, 1926.

5. Введенский А.И. *Церковь и государство (очерк взаимоотношений церкви и государства в России (1918-1922 гг.))*. – М., 1923; Його ж. *Церковь и революция*. – Петроград, 1922; Його ж. *Церковь патриарха Тихона*. – М., 1923.

6. Чехівський В. *За Церкву, Христову громаду, проти царства тьми*. – К., 1922; Липківський В. *Православна Христова церква українського народу // Церква й Життя*. – 1927. – №1.

7. Ільницький І. *Автокефалізм без мантії // Жовтень*. – 1972. – №5. – С.122-125; Авузяк Б., Бичатін В. *Українська автокефалія на службі буржуазних націоналістів // Питання атеїзму*. – Вип.11. – К., 1975. – С.133-138; Дмитрук К.Е. *Тени прошлого в Бавнд Бруке // Наука и религия*. – 1975. – №6. – С.32-35.

Полупанов Д. С.

аспірант кафедри історії України
ХНПУ ім. Г. Сковороди

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА П. М. ВРАНГЕЛЯ

У доповіді аналізуються напрями національної реформи Правителя і Головнокомандувача Збройними Силами Півдня Росії П. М. Врангеля.

Джерельна база представлена документами Центрального державного архіву громадських об'єднань та мемуарами П. М. Врангеля.

Метою роботи є аналіз політики П. М. Врангеля у національній сфері. Відповідно до мети визначаємо завдання: проаналізувати основні положення національної політики П. М. Врангеля.

Революція та громадянська війна призвели до розпаду Російської імперії. Про незалежність проголосили Естонська республіка, Українська Народна Республіка, Грузинська Демократична Республіка. Також

державотворчі процеси почалися на Дону та Кубані.

Перед лідерами білогвардійського руху постала проблема відродження Російської імперії. Першу спробу об'єднати країну зробив Головнокомандувач Збройними силами Півдня Росії (ЗСПР) А. І. Денікін, висунувши гасло відродження «Єдиної і неделимої Росії». Він ліквідував державні органи УНР на підконтрольних ЗСПР територіях, відмовився визнати незалежність Грузинської Демократичної республіки, Азербайджанської Демократичної Республіки. Така політика А. І. Денікіна пришвидшила його крах, бо йому не вдалося об'єднати навколо себе усі антибільшовицькі сили для боротьби з переважаючими силами більшовиків.

Коментуючи політику А. І. Денікіна у національному питанні, П. М. Врангель згадував: «Билися і з більшовиками, билися і з українцями, і з Грузією, і Азербайджаном, і лише трохи не вистачало, щоб почати битися з козаками, які становили половину нашої армії і кров'ю своєю на полях битв скріпили зв'язок з регулярними частинами. У підсумку, проголосивши єдину, велику і неподільну Росію, прийшли до того, що роз'єднали всі антибільшовицькі російські сили і розділяли всю Росію на цілий ряд ворогуючих між собою утворень».

П. М. Врангель планував утворити на теренах колишньої Російської імперії федерацію, засновану на спільності інтересів народів, які б добровільно увійшли до неї.

Перші кроки по створенню федерації були здійснені вже у квітні 1920 року. Так, уряд Півдня Росії уклав з урядами Дону, Кубані, Тереку і Астрахані «Соглашение между Правителем и Главнокомандующим с атаманом и правительством Дона, Кубани, Терека и Астрахани». Згідно угоди було визнано автономію Дону, Кубані, Тереку та Астрахані, що відповідало бажанням отаманів та рядових козаків. Цей договір передбачав повну незалежність козацьких земель в їх внутрішній політиці. Представники цих регіонів мали право вирішального голосу щодо питань, які стосувалися козаків. Державним утворенням Дону, Тереку, та Астрахані надавалась повна незалежність у вирішенні внутрішніх питань. Але газом з тим головнокомандуючий зберігав усю повноту влади над збройними силами козацьких земель. Козаки зобов'язувалися надавати усі необхідні для ведення війни ресурси. Головнокомандуючий зберігав усю повноту влади над залізничним транспортом та телеграфом тощо. Уряд закріпив статус української мови як офіційної, що свідчило про визнання П. М. Врангелем України рівноправним партнером у боротьбі з більшовизмом. Український національний комітет у складі голови С. К. Маркотуна, генерального секретаря В. В. Цитовича і члена комітету Н. М. Могилянського співпрацював з П. М. Врангелем. Цей комітет на відміну від уряду С. В. Петлюри був прихильником автономії України у складі Росії.

Території Дону, Кубані, Тереку та України опинилися під владою більшовиків, і тому реалізувати національну реформу не було можливості.

У випадку вдалої військової компанії вона могла би закласти правові основи для реформування колишньої Російської імперії.

Отже, реформа залишилась, як і більшість проектів П. М. Врангеля, на папері. Він відстоював право народів Російської імперії на самовизначення. У подальшому ця реформа могла б стати значним кроком до демократизації колишньої Російської імперії. Розроблена реформа не могла вирішити національне питання в повному обсязі, бо не було враховано право деяких народів колишньої імперії на вихід зі складу Росії. Так, в Україні уряд П. М. Врангеля не бажав встановлювати відносини з самостійником С. В. Петлюрою та підтримував С. К. Маркотуна, який стояв на позиціях автономізму та збереження України у складі Росії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альмендигер В. Орловщина / В. Альмендигер // Лос Анжелес. 1966. 49 с.
2. Архив Русской революции. — М., 1993. — Т. 17, 18. — 316 с.
3. Бароны Врангели. Воспоминания. М.: Центрполиграф. 2006. — 527 с.
4. Военная история гражданской войны в России 1918–1920 годов. М.: Евролиц, 2004. — 320 с.
5. Вольфсон Б. Конец авантюры барона Врангеля / Б. Вольфсон // Госиздат Крымской АССР: 1940. — 119 с.
6. Врангель П. Воспоминания / П. Врангель. — М.: Центрполиграф, 2006. — 783 с.
7. Долгоруков П. Великаяразруха / П. Долгоруков. М.: Центрполиграф, 2007. — 367 с.
8. Карпенко С. Очерки истории белого движения на юге России (1917–1920 гг.) / С. Карпенко. М.: Изд-во Ипполитова, 2003. — 352 с.
9. Наше великоедело близко к полной гибели // Источник. — 1993. №4. С. 28-44.
10. Немирович-Данченко Г. Крым при Врангеле / Г. Немирович-Данченко. — Берлин: 1922. — 119 с.
11. Раковский Г. Конец Белых / Г. Раковский. — Прага: 1921. — 278 с.
12. Революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев. М.: Отечество, 1991. — 508 с.
13. Шипов Я. Тихоновская церковь и Врангель / Я. Шипов. М.: Краснаяночь, 1923. — 49 с.
14. Шульгин В. 1920 год / В. Шульгин // Прибой. — 1927. 236 с.